

УДК 340:061.1ЄС
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2024.7>

В. В. Грицько
orcid.org/0000-0001-6213-749X
доктор філософії,
старший викладач кафедри географії та суспільних дисциплін
Мукачівського державного університету

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ШЛЯХУ ДО СТАНДАРТІВ СИСТЕМИ ПРАВА ЄС

Бажання України приєднатися до великої європейської сім'ї зобов'язує вітчизняні законодавчі органи адаптувати нормативну базу до законодавчих актів ЄС. Сфера права інтелектуальної власності, у контексті підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, виділяється як один з найбільш пріоритетних напрямків для реформування.

Ефективність досягнення цих цілей, а головним чином питання гармонізації національного законодавства про інтелектуальну власність зі стандартами Європейського Союзу, безпосередньо залежить від створення дієвих механізмів захисту прав і інтересів правовласників.

Зважаючи на динаміку нормотворення, можна стверджувати, що Україна вже вжила суттєвих заходів для вирішення цієї проблематики. Серед них – ухвалення Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» та інших важливих нормативних актів. Однак широкий спектр викликів у сфері використання майнових прав інтелектуальної власності вказує на те, що існуючі механізми гармонізації законодавства виконуються не в повному обсязі.

Відкритими залишаються питання щодо вирішення практичних проблем, серед яких:

- відсутність правового регулювання «специфічних» об'єктів авторського та суміжного права;
- існування явища «патентного троллінгу»;
- низький рівень правової культури населення в контексті правомірного використання об'єктів інтелектуальної власності.

Крім того, потребують покращення питання кодифікації законодавства про право інтелектуальної власності. Є також необхідність усунення розгалуженості та суперечливості окремих правових положень, що стосуються охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Це призводить до суперечливої судової практики у питаннях захисту невизнаних або порушених прав.

У липні 2023 року Європейська агенція інтелектуальної власності (EUIPO) та новостворений Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (UANIPPIO/IP офіс) підписали Меморандум про взаєморозуміння (MoU).

Цей меморандум знаменує початок партнерства, спрямованого на зміцнення української системи інтелектуальної власності (IP) та підвищення інституційної спроможності на користь бізнесу та громадян, як в Україні, так і в Європейському Союзі.

Нещодавно Україна стала учасником платформи Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). WIPO ALERT Database – це міжнародна онлайн-платформа, на яку уповноважені представники держав-членів ВОІВ завантажують списки сайтів або застосунків, підозрюваних у порушенні авторських прав та прав на інтелектуальну власність.

Таким чином, Україна стала 15-ю країною, яка наповнюватиме міжнародну платформу WIPO ALERT переліком вебсайтів з порушеннями авторських прав, а також формуватиме та вестиме національний перелік таких ресурсів. Це важливий крок до створення безпечнішого цифрового простору в Україні, що допоможе у захисті прав інтелектуальної власності та сприятиме подальшому розвитку національної економіки.

Згідно з інформацією Міністерства економіки України, 21 березня 2024 року був ухвалений наказ, що затверджує порядок формування та ведення національного переліку веб-сайтів, які викликають занепокоєння у дотриманні прав інтелектуальної власності. Тепер, завдяки платформі WIPO ALERT, країни-учасники можуть обмінюватися інформацією про потенційні порушення прав інтелектуальної власності в міжнародному контексті. Суб'єкти авторського права та/або суміжних прав тепер можуть подавати звернення до IP офісу для включення вебсайтів, що викликають занепокоєння, у національний перелік таких ресурсів.

Особливістю права інтелектуальної власності в Україні є наявність комплексної системи законодавчого регулювання. Джерелами цієї підгалузі права є Конституція України, Цивільний кодекс України, Митний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення та близько 110 спеціальних нормативно-правових актів [1, с. 33].

Законодавчий розвиток європейських країн невід'ємно пов'язаний із правом Європейського

Союзу, діяльність якого включає численні судові прецеденти. Для України на етапі реформування судової та законодавчої систем підхід до визнання практики Європейського суду як джерела права є цілком обґрунтованим. Ця позиція узгоджується з процесами новелізації Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК) і загальними принципами роботи судової системи.

Згідно з ч. 4 ст. 10 ЦПК, «суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та протоколи до неї, які були схвалені Верховною Радою України, а також практику Європейського суду з прав людини як джерело права» [2]. Спори, що виникають у сфері інтелектуальної власності, є частиною цивільного судочинства, що дозволяє розглянути можливість визнання практики Європейського суду як джерела права в цій області. Такий підхід сприятиме наближенню українського законодавства в сфері інтелектуальної власності до європейських цінностей і стандартів.

Норма права, оцінена через призму судового прецеденту, є ефективним механізмом правового регулювання, що дозволяє оцінити її практичну дію. Це також знижує ймовірність правових колізій. Думка найвищої судової інстанції щодо правильного застосування норм права у спірних відносинах може спростити процедуру захисту прав інтелектуальної власності та вдосконалити процеси гармонізації законодавства. Використання прецедентів Європейського суду з прав людини полегшить правласникам, які часто не мають юридичних знань, пошук оптимальних способів захисту своїх прав.

Що стосується Директив Європейського Союзу, то система джерел європейського права має комплексний характер, що виявляється в поділі нормативно-правових актів на первинні та вторинні. Первинні джерела складають міжнародно-правові договори, а вторинні – директиви. Директива, як джерело комунітарного права, має обов'язкову силу лише для конкретної держави (або групи держав) і тільки щодо результату, якого їй потрібно досягти. Особливістю директив є те, що форми і способи реалізації її положень визначаються самою державою-дестинатором [3, с. 86].

Для покращення процесів євроінтеграції важливо імплементувати положення чинних директив у сфері інтелектуальної власності, приєднуючи та виконуючи їх положення. Це принесе найкращі результати лише за умови, якщо державна політика буде спрямована на розвиток суспільної та законодавчої сфери.

Важливим є ведення активної просвітницької діяльності юристами-практиками серед користувачів і правласників об'єктів інтелектуальної

власності. Основною причиною проблем із неправомірним використанням об'єктів інтелектуальної власності є недостатня обізнаність у питаннях законного використання таких об'єктів [4, с. 35].

Основні напрямки просвітницької діяльності включають:

1. Роз'яснення порядку правомірного використання об'єктів інтелектуальної власності, таких як фонограми та відеограми.

2. Інформування населення про способи захисту порушених чи невизнаних прав.

3. Оповіднення про порядок повідомлення про виявлені правопорушення стосовно об'єктів інтелектуальної власності.

Крім того, імплементация директив дозволить розширити можливості правової регламентації об'єктів інтелектуальної власності, правовий режим яких не закріплений на законодавчому рівні. У цьому контексті цікавим є Директива ЄС 2012/28/EU, що стосується певних дозволених використань сирітських творів [5]. Вона регулює статус і порядок використання творів, авторство яких невідоме або коли особа, якій належить авторське право, не може бути встановлена. Ця проблема стала особливо актуальною в умовах сучасного технологічного розвитку [6, с. 184], зокрема в літературній, музичній та кінематографічній сферах.

Директива охоплює твори, створені в Європейському Союзі, і включає: друковані праці (книги, журнали, газети), кінематографічні та аудіовізуальні твори, фонограми, а також вмонтовані чи складові частини інших творів або фонограм. Учасники сучасного електронного середовища дедалі частіше публікують літературні твори в електронних видах, оскільки це зручно для користувачів. Однією з проблем є те, що здійснення будь-яких дій з оприлюднення творів без згоди автора є неправомірним, особливо якщо терміни правової охорони не завершено.

Директива чітко регламентує вирішення цієї проблеми. Зокрема, вона зазначає, що якщо автор невідомий і зусилля видавця в його пошуку не дали результатів, опублікування такого твору є правомірним. Імплементация даної Директиви дозволить швидко вирішити вказану проблему, оскільки документ містить:

1. Вимоги до визначення так званих «сирітських творів».

2. Перелік дій для організацій, які прагнуть відцифрувати такі об'єкти.

3. Вимоги до створення реєстрів сирітських творів.

4. Регламентацию спеціальних цілей публікації сирітських творів.

Таким чином, вказана Директива є «покроковою інструкцією» для законного опублікування творів, автори яких невідомі.

Однією з основних проблем, що стримують успішну адаптацію українського законодавства в сфері інтелектуальної власності до європейських стандартів, є недосконалість функціонування судової системи у вирішенні спорів. Зокрема, спостерігається проведення розглядів спорів щодо подібних об'єктів інтелектуальної власності за різними процесуальними правилами – як адміністративними, так і господарськими.

В Україні досі немає спеціалізованого суду для розв'язання спорів у даній сфері. Ефективне вирішення таких спорів вимагає спеціальних знань, що, як правило, реалізується через судову експертизу [7].

Позитивним є досвід розробки та затвердження Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності (далі – Стратегія), яка окреслює пріоритетні напрями євроінтеграційних процесів. Пропозиції щодо вдосконалення роботи органів виконавчої влади і судової системи, а також проведення просвітницьких заходів серед населення є прогресивними. Наприклад, створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності стане важливим кроком у подоланні існуючих труднощів; проте цей орган поки що не створено [7].

З точки зору правоінтелектуальної власності в цілому, а не лише з огляду на євроінтеграцію, варто відзначити проблему «патентного тролінгу». Це явище хоча й не передбачає вчинення неправомірних дій, але істотно ускладнює фінансове становище законних правласників. Найбільш поширене воно в контексті реєстрації й використання виключних прав на промислові зразки.

Легкість процедури реєстрації таких прав дозволяє недобросовісним правласникам отримувати винагороду з розробників чи винахідників за використання їхніх об'єктів інтелектуальної власності.

Захист прав на промислові зразки можливо здійснити двома юрисдикційними способами. Перший – превентивний, що передбачає своєчасну реєстрацію прав особою, яка має безпосереднє відношення до створення об'єкта. Другий – характерний для випадків порушення «незарєстрованого права», коли особа має достатні підстави для реєстрації, але не скористалася ними. У такому разі реалізація захисту відбувається через звернення до суду у позовному порядку. Перший спосіб запобігає можливості патентного тролінгу, тоді як другий може потягнути за собою значні часові затрати на відновлення прав на реєстрацію. Це питання також розглядається в Стратегії [7].

Отже, право інтелектуальної власності в Україні проходить значне реформування в контексті

євроінтеграційних процесів, що підтверджується прогресивними ідеями, викладеними в Стратегії. Проте детальний аналіз стану окремих інститутів цієї галузі виявляє низку проблем, які є суттєвими бар'єрами на шляху до успішної гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

Література

1. Шаповал Р.В., Шпак А.П. Адаптація чинного законодавства України до вимог Європейського права щодо захисту прав інтелектуальної власності. Право та інновації. 2015. № 2 (10). С. 32–35.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n9651>
3. Фоманюк В.В. Система джерел права Європейського Союзу. Правова система: теорія і практика. 2015. № 2. С. 83–88.
4. Кадетова О.В. Угода про асоціацію України з Європейським Союзом в системі джерел права інтелектуальної власності: цивільно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 279 с.
5. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on Certain Permitted Uses of Orphan Works. Official Journal. 2012
6. Штефан О.О. Правовий режим використання сирітських творів. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2017. № 2 (24). Т. 2. С. 184–190.
7. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період з 2020–2025 роки. Київ, 2019. URL: <https://ukrpatent.org/atachs/IP-Strategy-2020-25.pdf>

Анотація

Грицько В. В. Право інтелектуальної власності на шляху до стандартів системи права ЄС. – Стаття.

Стаття присвячена теоретичному дослідженню євроінтеграційних процесів у сфері права інтелектуальної власності, яка є складовою частиною особливої системи права ЄС. Поява та розвиток цього інституту тісно пов'язані з інтелектуалізацією суспільства, прогресом інформаційних технологій і культури. Створення єдиного європейського ринку вимагає гармонізації національних законодавств держав-членів ЄС, а також поліпшення системи захисту інтелектуальних прав на міждержавному рівні.

Автор виявляє ряд правових проблем адаптації законодавства в галузі інтелектуальної власності до європейських стандартів, серед яких: відсутність правової регламентації для творів, недосконалість процедури реєстрації прав на промислові зразки та низький рівень правової обізнаності користувачів і правласників.

Для вирішення цих проблем пропонуються такі механізми:

- Визнання рішень Європейського суду з прав людини як джерела права.
- Встановлення кваліфікаційної експертизи для процедури реєстрації прав на промислові зразки.
- Закріплення законодавчого статусу сирітських творів.

Угода про партнерство і співробітництво між Євросоюзом та Україною, підписана 16 червня 1994 року,

містить спеціальні норми, які стосуються охорони та реалізації прав інтелектуальної власності. Зокрема, стаття 50 угоди передбачає, що Україна повинна вдосконалити захист прав на інтелектуальну власність, щоб до кінця п'ятого року після набуття чинності угодою досягти рівня, аналогічного тому, що існує в ЄС, включаючи ефективні механізми дотримання цих прав.

Отже, підписання угоди з ЄС зобов'язало Україну адаптувати національне законодавство в сфері інтелектуальної власності до європейських норм. Використання позитивного досвіду ЄС у цій царині забезпечить динамічніший розвиток інтеграційних процесів України в Європейський Союз.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, європейська інтеграція, директиви ЄС, Стратегія розвитку.

Summary

Hrytsko V. V. Intellectual property law on the way to the standards of the EU legal system. – Article.

The article is devoted to a theoretical study of European integration processes in the field of intellectual property law, which is an integral part of the EU's special system of law. The emergence and development of this institution are closely linked to the intellectualization of society, the progress of information technology and culture. The creation of the single European market requires harmonization of national legislation of the EU Member States, as well as improvement of the system of intellectual property rights protection at the interstate level.

The author identifies a number of legal problems in adapting intellectual property legislation to European standards, including the lack of legal regulation for works, imperfections in the procedure for registering rights to industrial designs, and a low level of legal awareness of users and rights holders. The following mechanisms are proposed to address these problems:

– Recognition of judgments of the European Court of Human Rights as a source of law.

– Establishment of a qualification examination for the procedure of registration of rights to industrial designs.

– Securing the legal status of orphan works.

The Partnership and Cooperation Agreement between the European Union and Ukraine, signed on June 16, 1994, contains special provisions relating to the protection and enforcement of intellectual property rights. In particular, Article 50 of the agreement stipulates that Ukraine must improve the protection of intellectual property rights in order to reach a level similar to that of the EU by the end of the fifth year after the agreement enters into force, including effective mechanisms for the enforcement of these rights.

Thus, the signing of the agreement with the EU obliged Ukraine to adapt its national intellectual property legislation to European standards. The use of the EU's positive experience in this area will ensure a more dynamic development of Ukraine's integration processes into the European Union.

Key words: intellectual property law, European integration, orphan works, EU directives, Development strategy.